

केंद्र पुरस्कृत योजना “हत्ती प्रकल्प”
योजनेंतर्गत विविध कार्यबाबींचा
समावेश करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग,
शासन निर्णय क्र. डब्ल्यूएलपी-०८.१६/प्र.क्र.२७३/फ-१
मंत्रालय, मुंबई ४०००३२.
दिनांक :- १ सप्टेंबर, २०१६.

वाचा :-

१. केंद्रीय वित्त, मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्रमांक ६६(०१)/पीएफ-॥/२०१५ (पीटी. ॥), दिनांक ०३.१२.२०१५
२. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्रमांक :- डब्ल्यूएलपी-०२.१६/प्र.क्र.५०/फ-१, दिनांक २४.०५.२०१६

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र राज्यात वन्यहत्तींचा नैसर्गिक अधिवास आढळून येत नाही तथापि लगतच्या कर्नाटक राज्यातील वन्य हत्ती प्रथमतः सन २००२ मध्ये राज्यात आले असल्याचे निदर्शनास आले. सन २००४ नंतर ह्यातील काही हत्तींनी कर्नाटकात परत न जाता महाराष्ट्रातच राहणे पसंत केले. हे वन्यहत्ती सिंधुदुर्ग व कोल्हापूर जिल्ह्यातील सावंतवाडी, कोल्हापूर वन विभाग तसेच राधानगरी अभयारण्य परिसरातील नारळ, सुपारीच्या फळबागा व शेतीचे नुकसान करत असतात तसेच मानवी वस्तीमध्ये शिरून मानवी जिवितास हानी पोहचवित असतात. सबब सदर मानव-हत्ती संघर्ष कमी करण्याच्या दृष्टीने केंद्र शासनाच्या सहकार्याने हत्ती प्रकल्प योजनेची अंमलबजावणी करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

२. सन २०१५-१६ पर्यंत हत्ती प्रकल्प योजनांतर्गत अनावर्ती व आवर्ती खर्चासाठी प्राप्त होण्याच्या १०० टक्के अनुदानाकरीता (२४०६- २३५७) हे लेखाशीर्ष वापरले जात होते.

३. केंद्रीय वित्त, मंत्रालय, नवी दिल्ली यांनी दिलेल्या निर्देशान्वये हत्ती प्रकल्प योजनांतर्गत अनावर्ती व अनावर्ती खर्चाचा १००% केंद्र हिस्सा अंतर्गत हिस्सा पद्धती ६०:४० अशी बदलली असल्याबाबत संदर्भ क्रमांक १ च्या पत्रान्वये सूचित करण्यात आले आहे. सदर सुधारीत हिस्सा पद्धतीच्या अनुषंगाने संदर्भ क्रमांक २ च्या शासन निर्णयान्वये हत्ती प्रकल्प योजनांतर्गत अनावर्ती व अनावर्ती खर्चाच्या कार्यबाबींच्या केंद्र हिस्शासाठी हत्ती प्रकल्प (२४०६ २३५७) या लेखाशिर्षाचे १००% केंद्र हिस्सा ऐवजी ६०% केंद्र हिस्सा असा बदल तसेच अनावर्ती व आवर्ती कार्यबाबींकरीता अनुरूप राज्य हिस्सा ४०% या करिता (२४०६ A१११) हे नवीन लेखाशिर्ष उपलब्ध करून देण्यात आले आहे.

४. सदरची योजना सुरु झाल्यानंतर काळानुरूप कार्यबाबींमध्ये बदल होत गेला आहे. तसेच अनुदान हिस्सा पद्धतीत झालेल्या बदलाच्या अनुषंगाने उपलब्ध करून देण्यात आलेली उपरोक्त लेखाशिर्ष विचारात घेता सदर योजनेत संबंधित सर्व कार्यबाबींचा समावेश करून एकत्रितरित्या सर्वकष मार्गदशक सूचना निर्गमित करणे शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

केंद्र पुरस्कृत योजना हत्ती प्रकल्प या योजनेतर्गत कालानुरूप कार्यबाबींमध्ये झालेले बदल लक्षात घेता हत्ती प्रकल्प या योजनेतर्गत खालील कार्यपद्धती व कार्यबाबींचा समावेश करण्यात येत आहे.

“ हत्ती प्रकल्प ” योजना अंमलात आणण्याच्या कार्यपद्धती.

१. वन्य हत्तींमुळे बाधित क्षेत्राचे संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांचेमार्फत वार्षिक प्रवर्तन अहवाल (Annual Plan of Operation) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य यांना सादर करतील. तदनंतर वार्षिक प्रवर्तन अहवालाचे (Annual Plan of Operation) योग्यरित्या संस्करण करून प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, सदर वार्षिक प्रवर्तन अहवाल राज्य शासनामार्फत केंद्र शासनास सादर करतील. त्यानंतर पुढील वर्षीपासून वार्षिक प्रवर्तन अहवाल प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य यांच्या मार्फत परस्पर केंद्र शासनास सादर केला जाईल.
२. वार्षिक प्रवर्तन अहवालास केंद्र शासनाची मान्यता प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी मंजूर कार्यबाबींचे चालू बाब प्रस्ताव तातडीने तयार करून प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य यांना सादर करतील. तदनंतर सदर वार्षिक प्रवर्तन अहवाल प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर हे चालू बाब प्रस्ताव स्वरूपात अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य यांचेमार्फत राज्य शासनाच्या मंजूरी व अनुदान उपलब्ध करण्यासाठी सादर करतील.
३. सदर चालू बाब प्रस्तावास राज्य शासन आवश्यक त्या दुरुस्ती/फेरबदलासह मंजूरी प्रदान करून केंद्र शासनाने उपलब्ध करून दिलेल्या निधीच्या अनुषंगाने राज्य शासनाचा हिस्सा मिळवून अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास) महाराष्ट्र राज्य यांना निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.
४. निधी उपलब्ध झाल्यानंतर मंजूर वार्षिक प्रवर्तन अहवालानुसार कामे पूर्ण करण्याची जबाबदारी संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांची राहिल.
५. केंद्र शासनाने उपलब्ध करून दिलेल्या निधीपैकी ६० टक्के खर्च झाल्यानंतर वितरीत करण्यात आलेल्या निधीचे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केल्यानंतर संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी उर्वरीत मंजूर निधीची केंद्र शासनाकडे मागणी करू शकतील.
६. सदर योजनेतर्गत करण्यात येत असलेल्या कामांवर संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांचे नियंत्रण राहिल. त्यांनी सदर कामाबाबत क्षेत्रीय दौरे करून आवश्यक तेथे मार्गदर्शन/निर्देश द्यावेत आणि त्यासाठी ते उत्तरदायी राहतील.

७. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य हे या योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीकरिता उत्तरदायी राहतील.
८. संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांनी केंद्र शासन / राज्य शासन/ प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य यांचेकडून प्राप्त झालेले निर्देश/ सूचना यांचे पालन करावे.
९. केंद्र शासन व राज्य शासनमार्फत वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचना, वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, वनसंवर्धन अधिनियम इत्यादी मधील तरतूदीचा भंग होणार नाही याची संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांनी दक्षता घ्यावी.
१०. संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी प्राप्त निधीचे उपयोगिता प्रमाणपत्र, खर्चाचे प्रमाणपत्र, बाबनिहाय खर्चाचे विवरण प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य यांना सादर करतील. तसेच सदर खर्चाचे लेखापरिक्षण/ ताळमेळ करून व इतर लेखाविषयक कार्यवाही पूर्ण करण्याची जबाबदारी संबंधित मुख्य वनसंरक्षक / नियंत्रक अधिकारी यांची राहिल.

योजनेची मुख्य उद्दिष्टे :-

१. वन्य हत्तींना मानवी वस्तीमध्ये प्रवेशापासून परावृत्त करून त्यांना त्यांचे नैसर्गिक अधिवासात परतवून लावणे.
२. वन्यहत्तीच्या उपद्रवामुळे शेतक-यांच्या शेतपीकांचे/फळबागांचे झालेली नुकसान भरपाई करणे.
३. वन्यहत्तीमुळे मृतांच्या वारसांना आर्थिक मदत करणे तसेच जखमींना उपचारांकरिता अनुदान उपलब्ध करून देणे.
४. वन्यहत्तींना त्यांच्या नैसर्गिक अधिवासामध्ये परतवून लावणे शक्य नसल्यास त्यांना पकडून मान्यता प्राप्त हत्ती पूनर्वसन केंद्रामध्ये त्यांची रवानगी करणे
५. वन्यहत्ती पासून होणारे शेती, फळबागा व मानवी हानीचे नुकसान थाबविण्याकरीता जनजागृती करणे

हत्ती प्रकल्प योजनेतर्गत समावेश करावयाच्या आवर्ती व अनावर्ती कार्यबाबी.

१. बिनतारी संदेश यंत्रणा उभारणे, दुरुस्ती व देखभाल
२. जंगली हत्तींना त्यांचे नैसर्गिक अधिवासामध्ये पाठविण्यासाठी नेमण्यात आलेल्या संरक्षण मजूरांची मजूरी
३. वाहनाचे भाडे, वाहनांची देखभाल, इंधन, तेल व वंगन इत्यादी.
४. मानवी वस्तीमधून वन्यहत्तींना हकलवून देण्याकरीता करावायाच्या उपाययोजनांतर्गत मशाल, तेल, फटाके, मिरची पावडर इत्यादीची खरेदी.
५. वन्य हत्तींच्या अस्तित्वाबाबत स्थानिक जनतेकरीता माहितीपत्रके छापणे व फलक लावणे.

६. जंगली हत्तींमुळे झालेल्या पिकांची हानी, जखमी व्यक्ती/ मृत व्यक्तींचे वारसदारांना सानुग्रह अनुदान देणे/आर्थिक मदत करणे/ भरपाई
७. पकडण्यात आलेल्या जंगली हत्तींकरिता खाद्य व इतर खर्च
८. क्षेत्रीय कर्मचा-यांना प्रशिक्षण, जनजागृती
९. पकडण्यात आलेल्या हत्तींना त्यांचे नैसर्गिक अधिवासात किंवा पुनर्वसन केंद्रात सोडणे यावरील खर्च.
१०. वन्यप्राण्यांच्या संनियंत्रणांसाठी कॅमेरा ट्रॅप्स, बॅटरी, मेमरी कार्ड, खरेदी व दुरुस्ती.
११. क्षेत्रीय कर्मचा-यांचे क्षमता व विकास व बांधणी करिता प्रशिक्षण / कार्यशाळा आयोजित करणे.
१२. मानव-वन्यप्राणी संघर्ष कमी करण्यासाठी उपाययोजना करणे.
१३. जंगली हत्तींना बेशुध्द करण्यासाठी ट्रॅन्क्विलायझिंग गन, औषध साहित्य खरेदी करणे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०९०११६०८१४१९१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अरविंद आपटे)

विशेष कार्य अधिकारी,
महसूल व वन विभाग

प्रति,

- १) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- २) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ३) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ४) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), पश्चिम, मुंबई.
- ५) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प, कोल्हापूर.
- ६) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), कोल्हापूर.
- ७) महालेखापाल-१/२ (लेखापरीक्षण / लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.
- ८) कार्यासन अर्थ-६, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२.
- ९) कार्यासन - १, १४७४ नियोजन विभाग मंत्रालय, मुंबई - ३२.
- १०) कार्यासन- ब- १, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
- ११) फ-१ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२ (निवडनस्ती).